

DOKTORI (PH.D.) ÉRTEKEZÉS TÉZISEI

**FEDERAL MULTICULTURAL POLICIES AND THE POLITICS OF INDIGENEITY
IN CANADA AND AUSTRALIA BETWEEN 1988-1992**

*Multikulturalizmus és őslakó-politika a Kanadai és Ausztrál
Államszövetségben 1988-1992 között*

Tóthné Espák Gabriella

Debrecen

2003

I. AZ ÉRTEKEZÉS CÉLKITŰZÉSE ÉS A KUTATÁS LEÍRÁSA

Az értekezés a multikulturalitás és indigeneitás (őslakói lét) kölcsönhatását tárja fel a Kanadai és Ausztrál Államszövetség kontextusában, az 1988 és 1992 közötti időszakban. A tanulmány kettős célkitűzése, hogy (1) eloszlassa a multikulturalizmust mint sikeres népességkezelő politikát övező dicsfényt, és bizonyítsa, hogy a vizsgált országokban a kisebbségi érdekek sokkal összetettebbek annál, amit egy a jogi, történelmi és filozófiai háttérrel figyelmen kívül hagyó társadalompolitika hosszú távon kezelni képes; és (2) rávilágítson arra, hogy az őslakói érdekek (föld, identitás és politikai tér követelése) Kanadában és Ausztráliában azért nem teljesíthetők teljes mértékben, mert fenyegetni látszanak az államszuverenitás fenntartására és a területi integritás védelmére irányuló nemzeti érdekeket. A dolgozat ezen tartalmi célkitűzését indokolja az alábbi átfogó tartalmi kifejtés, majd a célok fejezetenkénti részletezése. Mindemellett (3) az értekezés a kanadai és ausztrál multikulturalizmus történeti, politikai és jogi feldolgozásában mutatkozó tematikai hiányt is pótolni kívánja. E célkitűzés jogosságát a *Tézisek* második, módszertani részében indoklom.

Kanadát és Ausztráliát összehasonlítva a dolgozat olyan kérdéseket vizsgál, amelyek a multikulturalizmusnak nevezett társadalompolitika fenntarthatóságával kapcsolatban merülnek fel. A kanadai multikulturalizmus az államszövetség súlyos válsága miatt fejlődhetett ki, és a Canadian Multiculturalism Act (1988) olyan intézkedésnek tekinthető, amelynek célja közös identitás megteremtése és stabil társadalmi rend létrehozása. Ausztrália történetében hasonló jellegű válság ezidáig nem fordult elő; ott a multikulturalizmust nem a föderalizmus, hanem a kulturális sokféleség kezelésére vezették be. Ennek megfelelően a *National Agenda for a Multicultural Australia* politikai retorikájában szóhasználatában a „minden ausztrál” kifejezés igény szerint átváltható az egyén egyenlőségéről a közös nemzeti elkötelezettség hangsúlyozására. Kanadától eltérően itt sikertelenül próbálkoztak a politika törvényben vagy alkotmányban való rögzítésével, és ez arra utal, hogy az ausztrál multikulturalizmust övező polémiák nem elég erősek ahhoz, hogy kihatással legyenek a szövetségi jogra és a föderalizmus szerkezetére.

Több évtizedre nyúló alkotmányos tárgyalás-sorozat – melynek célja Quebec benntartása a szövetségben – jelzi a kanadai konföderáció válságát. A válság azért bontakozhatott ki, mert az egyenlő tartományokból álló államszerkezet nem felel meg a két alapító nemzet és több aborigin (őslakó) nemzet által alkotott történelmi társadalmi szerkezetnek. Az 1990-es meech lake-i alkotmánymódosító egyezség (*Meech Lake Accord*) nem azért bukott meg, mert a tartományok nem tudtak megegyezni a hatalommegosztásról, hanem mert Quebec ragaszkodott az „eltérő társadalom” (*distinct society*) klauza beiktatásához. Másszóval, a szerkezeti problémák mögött tartós kulturális paradoxon húzódik.

Az 1982-es alkotmány (*Constitution Act, 1982*) elismeri a kanadai multikulturális örökség (*the multicultural heritage of Canadians* [s.27]) megőrzésének és erősítésének fontosságát, ez azonban nem volt elegendő a multikulturalizmus-politika tényleges fenntartásához. 1988-ban a parlament külön törvényt vezetett be, hogy a multikulturalizmus jövőjét biztosítsa, mivel Quebec jóváhagyásának hiányában ezt sem a Jogok és Szabadságok Kanadai Kartáját (*Canadian Charter of Rights and Freedoms*) is tartalmazó alkotmány, sem pedig a nemzeti érdekre hivatkozó szövetségi intézkedés-csomag (az *opting out* formula miatt) nem tudta elérni. Bevándorlási mutatók azt sugallják, hogy a kanadai és ausztrál multikulturalizmus – mint a társadalmi sokszínűség jelensége – hasonló fejlődési utat járt be. Mindkét országban őslakó népesség teszi a betelepült társadalom etnikai összetételét sokkal bonyolultabbá. Mégis, a kétnyelvű és kétkultúrájú kanadai konföderáció eredendő dualizmusa önkéntelenül is hozzájárult ahhoz, hogy az őslakók követelése nyomán az alkotmány módosításakor tárgyalják a harmadik rend (*third order*) létrehozásáról szóló javaslatokat, és az addig két pilléren (szövetségi és tartományi kormányzati rend) álló államszuverenitás egy harmadik (őslakói) oszloppal támasztassék alá. A kanadai politikát tehát ez a belső nyomás formálja. Mivel Ausztráliában nincs ilyen belső divízió, ez a lehetőség az aboriginek és Torres Strait szigetiek számára nem adatott meg, így az Ausztrál Államszövetség etnikai és őslakó politikája inkább a nemzetközi nyomásnak látszik engedelmesskedni.

A vizsgált időszakban mindkét ország arra (is) használja a multikulturalizmus politikáját, hogy elcsitítsa az őslakók követeléseit, mivel ez a kulturális sokféleséggel járó problémák jó és kockázatmentes kezelési módjának látszik. A nemzeti kisebbségek politikai jogokról szóló beszédét azonban a multikulturalizmus már nem hallja meg, mert csoport-alapú önkormányzati jogok követeléseit nem tudja kezelni. Az indigeneitás diskurzusa viszont túlhaladta az egyéni emberjogi kereteket és továbblépett a csoport-alapú önkormányzatiság feltétlen elismerését követelő szuverenitás-beszéd aknamezejére. A vizsgálat szempontjából az 1988 és 1992 közötti átmeneti időszak eseményeinek különlegessége, hogy olyan éles érdek-összeütközések jelentkeznek az (őslakó) nemzeti kisebbség és a kormányzat által képviselt többségi nemzet között, amelyek elkerülhetetlenül kormányzati reakciót idéznek elő. Kanadában ennek a viszálynak a színtere az alkotmányos válság, míg Ausztráliában a helyi történelem ártértékelését követelő nyomás következtében létrejött nemzeti identitásválság. A kormányok által javasolt megoldások egyik esetben sem férnek bele a multikulturalizmus előre meghatározott keretébe.

A dolgozat második, „Why Meech Lake Failed” című fejezete a kanadai identitás olyan látens motívumaival foglalkozik, amelyek az alkotmányos vitában az „eltérő társadalom” klauza kapcsán kerülnek előtérbe és ütközésbe, ezért a meech lake-i (és azt követő) alkotmányos tárgyalásokat az identitásválság szimptomáinak tekintem. A vizsgálódás középpontjában az őslakó

népek és a multikulturális csoportok állnak – azok a fő társadalmi összetevő elemek, amelyek zavarják a két alapító nemzetből álló Kanadáról kialakított hagyományos képet. Az alkotmányos vitától a Canadian Multiculturalism Actig eljutva értékelem, hogyan jut felszínre az identitás szimbolikus problémája a kormányzati intézkedésekben. A fejezet a föderalizmus, alkotmányos tárgyalások, őslakó jogok és emberjogok, és multikulturalizmus lazán kapcsolódó témaköreit köti egy csokorba kanadai kontextusban. Miután értékelem, hogy szerkezetéből adódóan a kanadai föderalizmus milyen mértékben képes helyt adni belső társadalmi kultúrák politikai követeléseinek, közelebről szemügyre veszem a meech lake-i alkotmányos tárgyalásokat, hogy kiderüljön, miért Quebec „eltérő társadalom” követelésének kielégítése volt a legnehezebben kezelhető probléma. A kanadai állam más összetevői szintén számot tarthatnak különleges státuszra: az őslakó népek (mint nemzeti kisebbségek) autonóm önkormányzati jogokat követelhetnek, ezzel szemben a polietnikai csoportok gazdasági és kulturális hozzájárulásuk súlya ellenére sem tehetik ezt meg. Végül a Canadian Multiculturalism Act identitás- és társadalomformáló elveit vizsgálom az államszövetség politikai és kulturális szerkezte ellenében, azzal a céllal, hogy megválaszoljam, miért nem tudta ez a politika megoldani a föderális és kulturális identitás válságát.

A harmadik fejezet („Identity and National Minorities in Australia”) bemutatja, mennyire polemizálható az egységesnek látszó nemzeti érdek. 1988 óta az ausztrál nemzeti identitás kérdése olyan mértékben került középpontba, mint a megelőző századforduló óta még soha. A fejezet elején áttekintem a modern ausztrál sikertörténet alapját képező két nagy nemzeti mítoszt, hiszen 1988-ban még sértetlenül állt a *terra nullius*-ra felépített „szerencsés ország”. A gyarmatalapítás bicentenáriumának ünnepségsorozata felerősítette a nemzeti retorikát, mivel alkalmat kínált a történelmi eredmények összegzésére és az örömteli jövőkép kialakítására. Van azonban a társadalomnak egy olyan része, amely teljesen másképp értékeli a múltat, és jövőképe is más irányt mutat, mint a már túlhaladott *terra nullius*-ra és „szerencsés országra” alapozott hivatalos ausztrál verzió. Vizsgálom, hogyan kerül felszínre az őslakók szemszögéből tekintett történelemváltozat, és milyen a multikulturalista jövőkép. Ezzel ez a fejezet hozzájárul ahhoz is, hogy átlássuk, mennyiben tér el az ausztrál multikulturalizmus és identitáspolitika történelmi, föderális és társadalmi környezete a kanadai helyzettől.

A negyedik fejezet („The Charlottetown Accord”) elemzi azt a Charlottetown Egyezményben (1992) felkínált kormányzati modellt, amely majdnem sikert aratott. Mivel azonban ez mégsem következett be, időszerű annak vizsgálata, hogy milyen más modellek alapján szervezhette volna újjá magát az ország. Áttekintem azokat a multikulturalizmus alternatívájaként szolgáló lehetőségeket, valamint jogi és történelmi alapjukat, amelyek a viták és politikai tárgyalások során felmerültek. A korábbi alkotmányváltozást célzó tárgyalásokkal ellentétben a

Charlottetown Egyezmény első alkalommal vállalta fel az őslakó népek megelőző szuverenitásán alapuló eredendő önkormányzatának jogáról szóló elméletet. Habár az Egyezmény az 1992-es referendumok során megghiúsult, hatása a későbbi kormányzati politikában is érezhető. A föderális válság megoldásához elengedhetetlen a föld, identitás, és politikai tér feletti megosztott szuverenítésre való különös hajlandóság. A kanadai identitást övező politika éppen a konföderáció szerkezeti problémái miatt válhatott prominenssé, és a kormányzati rend megváltoztatására törekedő reformtörekvéseknek tekintettel kell lenniük a társadalmat alkotó kulturális elemek identitására. Kritikusan vizsgálom az Egyezményben leírt harmadik kormányzat (*third order*) javaslatot, szembeállítva a multikulturalizmus kétnyelvű/kétkultúrájú közegben létező modelljével. Ezt követően a szecesszió és a *two-row wampum* hipotetikus modelljeit tekintem át abból a szempontból, hogy alkalmasak-e a strukturális és identitásválság megoldására.

Az ötödik fejezetben („*Mabo and the Native Title Legislation*”) arra a kérdésre keresem a választ, hogy miért tudta a *Mabo* döntés alapjaiban megrázni az ausztrál jog- és politikai rendszert. Bizonyítom, hogy a Legfelsőbb Bíróság *Mabo v. Queensland (No.2)* perben hozott ítélete, amely minden korábbi precedenssel ellentétben tarthatatlannak nyilvánította a *terra nullius* jogi doktrínáját, egyidejűleg történetírásbeli és jogi paradigmaváltást is szentesített. Az elismerésre váró jogi és morális igazságokat egyaránt megkérdőjelezhetetlen bizonyítékokkal kellett alátámasztani, amelyhez elengedhetetlen volt az új akadémiai kutatás és a bírák megváltozott állásfoglalása. A Bíróság új irányvonalát jelzi, hogy hajlandó beleértett (*implied*) jogokat keresni az alkotmányban és figyelembe venni a nemzetközi emberjogi és őslakó jogi fejleményeket, amennyiben a hazai precedensek nem kielégítőek. Ez az új gyakorlat elengedhetetlenül következett abból, hogy a Bíróságnak olyan alkotmányt kell értelmeznie, amelyben nincs jogvédő karta; hogy Ausztrália nemzetközi megítélése az emberi jogok (főleg az őslakók és a menekültek jogai) védelme területén kritikussá vált; és hogy az új társadalomtörténeti kutatások betöltötték az őslakók kisemmizését addig elhallgató „nagy ausztrál csendet”. A *Mabo* döntés új jogi és morális kötelezettségeket rótt a politikai vezetésre és tágabb értelemben az egész társadalomra, és új platformra helyezte az identitás és állampolgársági vitát azáltal, hogy hivatalosan elismerte: az őslakó népek a kontinens első lakói és birtoklói.

A hatodik fejezet az interdiszciplinaritás követelményének megfelelően egy kifejtő gondolatmenetben összefésüli az egyes fejezetek jogi, politikai és történelmi elemzésein alapuló közös szálait, áttekinti az érvelést és a felvetett kérdésekre adott válaszokat, s ezáltal elvezet a vizsgálat végső következtetéseire, amelyeket a *Tézisek* harmadik, eredményeket összegző részében ismertettek.

II. AZ ÉRTEKEZÉS ELMÉLETI KERETE ÉS MÓDSZEREI

Habár a multikulturalizmus nem kizárólag ausztrál vagy kanadai jelenség, ebben a két országban jobban kiteljesedtek a hozzá kapcsolódó intézmények, kormányzati intézkedések és elméletek, mint máshol. A liberalizmus politikai kritikáján átszűrt összehasonlító elemzés elvezethet a multikulturalizmus helyi sajátosságainak – és végső soron a kollektív őslakó jogi mozgalom átfogó kérdéseinek – teljesebb megértéséhez. Ahhoz, hogy megértsük a napjainkban tapasztalható társadalmi forrongásokat és a nacionalizmus újjáéledését, szükséges a faji és etnikai kapcsolatok alaposabb áttekintése, amely egyúttal a megbékélés és összebékeltetés (*reconciliation*) folyamatát is elősegítheti. A téma jelentősége és aktualitása ellenére, tudomásom szerint, nem született még olyan rendszerező összehasonlító tanulmány, amely kellő mélységben vizsgálja az indigeneitás és a multikulturalitás összetett, kölcsönös viszonyát Kanadában és Ausztráliában. A *Tézisek* első részében ismertetett tartalmi célkitűzések megvalósítása mellett az ilyen irányú tematikai hiánypótlás is az értekezés fontos célja.

A dolgozat elméleti háttereként kiemelt mértékben támaszkodom Will Kymlicka *Multicultural Citizenship: A Liberal Theory of Minority Rights* (1995) című munkájának (1) jogi-filozófiai terminológiájára, és (2) arra az okfejtésre, amely szerint az alapjában individualista természetű liberalizmus összeegyeztethető a csoport-alapú jogokkal. Kymlicka kisebbségi jogokról szóló liberális elmélete támogatja azt a felvetést, hogy a liberális jogi keretek összhangba hozhatók az őslakói igényekkel. Kymlicka a kulturális pluralizmus két fő formáját különbözteti meg: multinacionális államokat (nemzeti kisebbségekkel) és polietnikai államokat (etnikai csoportokkal). Tipologizálja a kisebbségi jogokat: megkülönböztet önkormányzati jogokat, polietnikai jogokat és különleges képviseleti jogokat. Feltárja a kapcsolatot a csoport-alapú jogok és az egyéni jogok között: úgy véli, hogy a csoport-alapú jogok „külső védelme” nem ütközik egyéni jogokba, viszont a csoportjogokra való hivatkozással végzett „belső megszorítások” már egyéni emberi jogokba ütközhetnek. A csoportjogok követelését alátámasztó érvek között egyenlőségre, történelemre és kulturális sokszínűsége hivatkozókat különböztet meg és feltárja, hogyan hatnak a csoport-alapú jogok a stabil társadalmi rendhez szükséges közös identitásra. Bár az állampolitika formálását szükségszerűen inkább befolyásolják aktivista megközelítések, mint egy idealista teoretikai pozíció, Kymlicka rendszerezése segít a politika-formáló erők felismerésében.

Az értekezés megkülönböztetően kezeli az őslakó és az etnokulturális kisebbségeket, és az őslakó kisebbségeket társadalmi kultúrákként és nemzeti kisebbségekként ismeri el, amennyiben ők magukat így tekintik. Ideális esetben az etnokulturális kisebbségek (akik a szakirodalomban még multikulturális vagy etnikai csoport néven is szerepelnek) a multikulturalizmus-politika

alanyai, azonban a dolgozat megkísérli bemutatni, hogy ez a politikai gyakorlatban nem feltétlenül van így. Létezik olyan etnokulturális csoport, amely szintén számot tarthat a nemzeti kisebbségi státuszra. Elméleti szinten tekintve a dolgozatot, a szövegelemzések fontos összetartó fonálát adja annak vizsgálata, hogy az identitás, indigeneitás, összetartozás, állampolgárság és nacionalitás sokrétű politikájának kulturális és politikai diskurzusában hogyan és miért kerülnek középpontba az identitások. Kymlicka elméletével összhangban a kultúra szót antropológiai jelleggel, társadalmat alkotó kultúra értelemben használom. Ilyen értelemben a közösség, csoport, és nép fogalmak a megfelelő kontextusban szinonimái a kultúrának. A multikulturalizmussal túlnyomó részt mint népszerűsítésre szolgáló kormányzati politikával foglalkozom. Természetesen lehetséges a multikulturalizmust filozófiai értelemben (mint liberális elméletet és ideológiát), vagy leíróan (mint etnokulturális sokszínűséget), vagy történelmileg (mint a faji és etnikai viszonyok kezelésének jelenkori időszakát) is vizsgálni. Ezek a jelentéskörök szintén előfordulnak a szövegben vagy kiemelten, vagy a kontextus által meghatározott formában.

A dolgozat elméleti keretének további meghatározó hatású formálóit köszönettel említem meg: a Meech Lake-i tárgyalások zártkörű adatait Patrick Monahan alkotmányjogász és kormányzati jogtanácsadótól ismerhettem meg; Henry Reynolds ausztrál történész „fertőzött” meg a revizionista, „gyász-szalagos” történelemszemlélettel; Bain Attwood történész hívta fel a figyelmemet a történelem mint történetírás fontosságára; Richard Bartlett-től, a kanadai, ausztrál és új-zélandi őslakó-jog szakértőjétől tanultam a logikus jogi levezetések technikáját; Haig Patapan jogfilozófus a bíróságok demokráciában betöltött politikai szerepére hívta fel a figyelmet; a „multikulturális nacionalizmus” fogalmát pedig David Browntól, a komparatív kisebbség- és nacionalizmuskutató specialistájától kölcsönöztem, és átdolgoztam.

A történelem, jog és politika diszciplínáiban mozgó összehasonlító és interdiszciplináris kultúratanulmány az 1988-1992 közötti időszakot öleli fel. Ennek megfelelően három tekintetben igyekszik túlmutatni a témában vagy annak valamelyik aspektusában eddig megjelent munkákon.

(1) *Identitáspolitika*

Az 1988 utáni tudományos munkák általában az identitáspolitika és állampolgárság egyes aspektusait emelik ki, de nem foglalkoznak a politikai intézkedések mélyebb elemzésével. Mivel az ilyen megközelítés könnyen lehet politikailag elfogult, szükséges, hogy egy ilyen irányú tanulmány elméleti, történeti és jogi alapokkal is rendelkezzen.

(2) *Történelem, jog, politika*

A faji és etnikai kapcsolatok történelmi és politikai hátterét feltáró (Kanadát és Ausztráliát) összehasonlító munka nagyon ritka. Területük általában vagy a multikulturalizmus és emigrációkutatás (többnyira politikai kontextusban) vagy az őslakók helyzete egy országban (többnyire szigorúan jogi kontextusban), és általában csak az 1988-ig terjedő időszakokkal

foglalkoznak. Az ennél újabb jogi és politikai fejlemények azonban szükségessé tesznek olyan elméletileg és történelmileg is informált vizsgálódásokat, amelyek érzékenyek az érintett identitás-problémákra.

(3) Szociológia

Számos leíró tanulmány született a soknemzetiségű társadalmak szociológiai és demográfiai jellemzőiről (születési, halálozási, egészségügyi, munkanélküliségi, kriminálstatisztikai adatok, stb.). Ezek a kvantitatív feldolgozások rendszerint nagyon specifikusak, kutatásuk terepmunkán és statisztikán alapul. Megbízható adatforrásként kezelendők, dolgozatom háttér-számadatait rájuk alapozom.

Az értekezés írott politikai dokumentumok (törvények, egyezmények, kormányzati és média jelentések és vélemények) szövegét olvassa és elemzi kvalitatív, komparatív és interdiszciplináris módon. A kijelölt témakörnek megfelelően négy (két kanadai és két ausztrál fókuszú) nagy egységből áll. A kanadai fejezetek érvrendszerét a két alkotmányos kompromisszum – a Meech Lake-i Egyezés (1987-90) és a Charlottetown Egyezmény (1991-92) – fogja össze. Az ausztrál fejezetek középpontjában a Bicentenáriumi ünnepségsorozat (1988) és a *Mabo* döntés (1992) áll. A fejezetek nem kronologikusan követik a tézis logikai lépéseit, hanem a disszertáció mintegy sugaras felépítésű: az egyes problémák új kontextusban újra felmerülnek, ezáltal kiterjesztik és általánosítják az első helyi jelentéseket. Ennek érdekében tudatosan kerültem a helyszínek keverését és idő előtti párhuzamok felállítását, még akkor is, ha ezek eltéveszthetetlenül nyilvánvalónak látszottak (például az *aboriginal title* és a *native title*, vagy a Multiculturalism Act és a *National Agenda* között). A fejezetek felépítése és összetétele ezeket a párhuzamos fejlődési vonulatokat enélkül is nyilvánvalóvá teszi, s a fejezetek egymásra épüléséből kiviláglanak a két kontextus közötti különbségek, még akkor is, ha ezeket másképp kifejezetten nem hangsúlyozom. Az értekezés szerkezete ilyen értelemben azokhoz az összehasonlító és szintetizáló munkákhoz hasonlít, amelyek több szerzőtől származó tanulmányokat foglalnak egy tágabb téma alatt egy kötetbe, így biztosítanak polifonikus áttekintést sokrétű kontextusban.

A tézis historiográfiai és identitással kapcsolatos részeiben szükségszerűen másodlagos forrásokat is használok elsődleges forrásként, nem megfélekezve természetesen a forráskritika fontosságáról. A dolgozat feltételezi a faji és bevándorlás-politikai, valamint az államszerkezeti háttér ismeretét, ezért ezeket csak akkor és olyan mértékben taglalom, amennyire a téma kifejtéséhez a vonatkozó fejezetekben szükséges. Alkalmanként a jogi elemzés (a pontosság igénye miatt) és stilisztikai megfontolások (a szövegek retoricitásának bemutatására) szükségessé teszik hosszabb szövegrészek idézését. Ezeket nem függelékekbe, hanem az értekezés szövegtestébe foglaltam, mivel szorosan összefonódnak a fejezetek elemző-kifejtő érvelésével. Az értekezés angol nyelven készült, az MLA hivatkozási rendszer alkalmazásával.

III. A VIZSGÁLAT EREDMÉNYEI

Az eredmények ismertetésekor először (1) áttekintem az egyes fejezetek helyzeti elemzéseinek következtetéseit; majd (2) ismertetem az értekezés átfogó végkövetkeztetését elemeire bontva és összefoglalva; végül (3) összegzem az értekezés átfogó eredményeit, hasznosságát, és a további kutatás lehetséges irányát.

1. A második fejezet elemzéseit záró következtetés szerint a Meech Lake-i Egyezés azért taszította Kanadát föderális és identitás-válságba, mert nem tudta a nemzeti kisebbségek érdekeit az össznemzeti érdekekkel egy jogi keretben összeegyeztetni. A multikulturalizmus ideológiájának egyenlősítő tendenciája elmérgesítette az őslakókkal és Quebec-beliakkal folytatott vitát, mivel az évek során lehetetlenné vált a liberális egalitarianizmus falát nacionalista érvekkel áttörni. Az alkotmány felett folytatott elhúzódó összecsapások azonban azt jelzik, hogy az állam testén lévő eredendő törésvonalak fennmaradtak, tehát a multikulturalizmus nem tudta megfelelően kezelni a föderalizmus válságát és ezáltal megmaradt részleges sikerű népesség-kezelő politikának.

A harmadik fejezet elemzéseit záró következtetés szerint a Bicentenárium megerősítette fehér Ausztrália elmúlt 200 évének nemzet-teremtő mítoszait, de egyben fórumot is nyitott a nemzet jövőjéről szóló vitáknak. A Barunga Nyilatkozat és a Royal Commission into Aboriginal Deaths in Custody (parlamenti vizsgálóbizottság az elzárásban történt őslakó halálesetekről) történelmi és társadalmi igazságtalanságokra derített fényt, amellyel morálisan és politikailag is elkötelezte az adott kormányt az őslakóigények teljesítése mellett. Amíg azonban a Barunga Nyilatkozatot csak a kormányon levő párt fogadta el, mivel az az egyes társadalmi csoportok megkülönböztetett kezelését vonta volna maga után, a *National Agenda for a Multicultural Australia* éppen azért élvezett kétpárti támogatást, mert központi gondolata minden ausztrál egyenlősége (és a gazdasági hatékonyság javításának ígérete). A belső társadalmi kultúrák jogi elismerésének hiányában 1992-ig szerződéskötés és önkormányzatiság helyett a kormányzati kötelezettség elismerését az erkölcsi igazságosság és liberális egyenlőség nyelvezetébe öltöztették. Mivel ennek megfelelt, a *National Agenda* az országot a jövőbe vezetni képes nemzetépítő dokumentumnak látszott.

A negyedik fejezet elemzéseit záró következtetés szerint a Charlottetown Egyezmény olyan kormányzati modellt ajánlott, amelyet minden vitapartner el tudott fogadni, mivel majdnem kielégítette mind a nemzeti összetartás ideálját, mind pedig az őslakók eredendő önkormányzatiságának követelését. A kompromisszum érdekében mindegyik fél feladott valamennyit az álláspontjából: jól látszik az Egyezmény egyetlen szövegén, hogy egyaránt

áthatja a bikulturalizmus (két nemzet), a multikulturalizmus kétnyelvű közegben, és az önkormányzatiság (három nemzet) – mind az össznemzeti egység érdekében. Az Egyezmény ennek ellenére elbukott, s ezzel megnyitotta az utat a még radikálisabb modellek előtt, és növelte azok fennmaradásának valószínűségét annak ellenére, hogy nyilvánvalóan összeegyeztethetlenség a politikai és gazdasági integritás nemzeti érdekével.

Az ötödik fejezet elemzéseit záró következtetés szerint a Legfelsőbb Bíróság visszafordíthatatlanná tette a történelmi paradigmaváltást, és mivel jogi ítélete egybeesett a morális igazságossággal, új dimenzióba tudta helyezni az őslakók küzdelmét. Ezáltal viszont alapjaiban rengette meg az ausztrál jog- és politikai rendszert. *Mabo* demonstrálta, hogy a pereskedés mint a joggyakorlás egyik módja szintén sikerrel járhat, de szigorúan behatárolta az önkormányzás (*self-determination*) korlátait. Ezzel megvédte az államszuverenitást a parallelizmusban (több szuverenitás egy államhatáron belül) rejlő buktatóktól és megnyitotta az utat a tárgyalásos rendezés, a törvényhozás és egy komunitariánus szemléletű liberalizmus előtt.

2. A dolgozat elemzésekkel alátámasztott teljes érvelésrendszere alapján az alábbi nyolc, kapcsolódó és egymást kiegészítő végső konklúziót vontam le:

1. Az őslakók követeléseinek politikai következményei vannak.
2. A kormányzatok az őslakók követeléseit csak olyan mértékig támogatják, amíg azok nem járnak politikai következményekkel.
3. A kormányzatok a vélt „nemzeti érdek” szerint változtatják álláspontjukat.
4. Mindkét országban alapvető nemzetformáló politika a multikulturalizmus.
5. A multikulturalizmus ideológiája a liberalizmus egyéni egalitáriánus felfogásán alapul, amely a nemzeti kisebbségeket nem tudja kezelni.
6. A nemzeti kisebbségek (a vizsgált esetekben az őslakók) követelése a nemzeti integritás (nemzeti egység) elvének rendelődnek alá.
7. Kanadában a vizsgált időszakban a nemzet összetartása a konföderáció egybentartását jelenti, alkotmányreform által.
8. Ausztráliában a vizsgált időszakban a nemzet összetartása tudatos identitáspolitikát jelent, a történelem politikai felhasználása által.

Összegezés

A társadalmi és kulturális diverzitásra adott kormányzati válaszok sem Kanadában, sem Ausztráliában nem tudják felvállalni az indigeneitás által emelt igények teljes politikai következményeinek elismerését. A őslakók föld, identitás és politikai tér iránti követeléseinek befogadására irányuló hajlandóság foka a vélt nemzeti érdektől függ, míg a multikulturalizmus

politikája elsősorban olyan eszköz, amellyel a liberális egyéni jogok keretein belül igyekeznek kielégíteni a kisebbségi igényeket. Ez azonban nem tudja kielégíteni a „belső nemzetek” csoport-alapú önkormányzásra vonatkozó követeléseit. Kanadában a föderalizmus bajainak kezelése legfelsőbb prioritást élvez a szövetségi multikulturális és őslakó-politikában, míg Ausztráliában mindkettőt az identitás-politika uralja.

3. A értekezés eredményességének vizsgálatakor elmondható

- (a) hogy a fentebb ismertetett következtetések alapján a dolgozat az eredeti célkitűzéseit mind az egyes elemző részek (fejezetek), mind az átfogó tézis igazolása szempontjából kielégítően megvalósította, hiszen rávilágít arra, hogy a multikulturalizmus korántsem maradéktalanul sikeres népesség-kezelő politika a vizsgált országokban, mivel a kisebbségi érdekek sokkal összetettebbek, semhogy a jogi, történelmi és filozófiai háttér figyelmen kívül hagyásával differenciálatlanul hosszú távon kezelni lehessen őket; ugyanakkor felhívja a figyelmet arra is, hogy az őslakói érdekek (föld, identitás és politikai tér követelése) azért nem teljesíthetők teljes mértékben, mert fenyegetni látszanak az államszuverenitás fenntartására és a területi integritás védelmére irányuló alapvető nemzeti érdekeket;
- (b) a dolgozat eredetiségét alátámasztja, hogy a kanadai és ausztrál multikulturalitás és indigeneitás kölcsönhatásának interdiszciplináris vizsgálatával új kutatási területet dolgoz fel újszerű és hiánypótló módon;
- (c) a dolgozat hasznosságát tekintve: egyrészt aktuális kulturális és elméleti kérdéseket vizsgál (kisebbségi és emberjogok, multikulturalizmus, őslakó népek helyzete); másrészt az 1988-92 közötti átmeneti időszak feldolgozásával és a főbb társadalompolitikai tendenciáinak meghatározásával kijelöli és megalapozza a követő korszakot tárgyaló későbbi tanulmányok kutatási irányát.

IV. AZ ÉRTEKEZÉS TÁRGYKÖRÉBEN MEGJELENT PUBLIKÁCIÓK

Tanulmány:

1. "Perceptions of the Land and the Aborigine in Australia." *British and American Studies* 7 (2001): 47-54.
2. "Mabo and the Paradigm Shift in Australian Historiography." *Anachronist* (2000): 327-45.
3. "Az ausztrál őslakók földjogai." *Debreceni Szemle* 7 (2000): 360-79.
4. "Expelled at Adolescence: Miles Franklin's *My Brilliant Career*." *Breaking Ground: Eight Student Essays on Australian Literature*. Szerk. Carl Whitehouse és Tankó Gyula. Budapest: ELTE, 1996. 43-52.

Megjelenés előtt:

5. "Distinct Societies: Conflicting Indigenous and National Interests." *Postcolonial Subjects: Canadian and Australian Perspectives*. Szerk. Mira Buchholtz. Torun, Lengyeló.: Nicolaus Copernicus U, 2003.
6. "Reconciliation and Do-Gooders." *Studii de limbi si literaturi moderne* [Timisoara] (2002).
7. "Why Meech Lake Failed: Constitutional Notes to the Identity Debate." *Hungarian Journal of English and American Studies*.

Recenzió:

1. *Australian Nationalism Reconsidered: Maintaining a Monocultural Tradition in a Multicultural Society*, szerk. Adi Wimmer. *Vision Splendid* [Journal of Australian Studies 66]. Szerk. Richard Nile. St Lucia: U of Queensland P, 2000. 238-40.

Szerkesztett kötet:

1. Társszerk. Scott Fatnowna és Denise Woods. *Jumping the Queue* [Journal of Australian Studies 72]. New Talents 21C. St Lucia: U of Queensland P, 2002. i-296.
2. Társszerk. Tóth Sándor. *Third Annual Curtin Humanities Postgraduate Research Conference Proceedings 1999*. Perth: Black Swan, 2000. i-238.